

Гринчак С. В., к.ю.н., доцент,
Рихліцька Я. М., студентка,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого, м. Харків

МЕТА ЯК ОЗНАКА ДІЯННЯ, ПОВ'ЯЗАНОГО З РИЗИКОМ

Діяльність людини в багатьох сферах суспільного життя неодмінно пов'язана з ризиком. Відомо, що ризик як соціальне явище вивчається різними соціальними науками. У цьому зв'язку виникає потреба показати специфіку ризику в конкретних сферах наукового знання, у тому числі й кримінальному праві.

Переважає критерієм прийнятності ризику, у більшості випадків, є його успішність. Реалії життя складаються так, що правомірним сприймається ризик у випадках, коли було досягнуто успіху чи отримано у результаті певний зиск. Однак, якщо діяти за принципом «переможців не судять», то питання виправданості ризику взагалі б не піднімалось, досягнення успіху робило б його правомірним, а поразка – протиправним.

Ризиковане діяння завжди на щось націлене. Відсутність цілеспрямованості у діях свідчить про відсутність ризику. У ч. 1 ст. 42 Кримінального кодексу України (далі – КК) встановлено, що ризиковане діяння повинно бути вчинене для досягнення значної суспільно корисної мети. Ознакою виправданості, як підставою правомірності ризику, передбачено оціночне поняття, зміст котрого може трактуватися суб'єктивно. У кожному випадку, з урахуванням усіх обставин справи, буде вирішуватись, чи була певна мета суспільно корисною.

Беручи до уваги, що в кримінальному законодавстві немає визначення поняття «суспільно корисної мети», в науковій літературі воно визначається по-різному. Так, В. Н. Берестова розглядає суспільно корисну мету як мету, яка переслідує збереження і примноження будь-яких цінностей, що мають важливе значення для суспільства, окремих людей. О. І. Ющик, вказує, що суспільно корисна мета, заради досягнення якої допускається ризик – це успішний результат з найменшими витратами часу і засобів у будь-якій сфері людської діяльності, незалежно від спрямованості характеру його суспільної корисності і соціального значення для особи, суспільства або держави, з урахуванням важливості охоронюваного інтересу, який ставиться під загрозу небезпеки спричинення шкоди при досягненні суспільно корисної мети. На думку І. М. Тяжкової, досягнення суспільно корисної мети означає прагнення до результату, який схвалюється мораллю та правом.

В будь-якому випадку, якщо мета, яку переслідує особа, є протиправною за своєю суттю або відображає егоїстичний, авантюристичний характер чи інтерес, то кримінальна відповідальність за заподіяну шкоду повинна наставати на загальних підставах.

Ризик є правомірним, коли відповідний результат можна було досягти не інакше, як поставивши в небезпеку певні інтереси, які охороняються законом. Якщо існує декілька варіантів ризику, і особа не позбавлена можливості робити вибір, вона зобов'язана вибрати той із варіантів, який є найменш ризикованим. Слід наголосити, що в кожному конкретному випадку треба знайти відповідь на питання, чи можливе було досягнення суспільно корисної мети без ризикованого діяння. У разі можливості досягнення суспільно корисної мети за допомогою не ризикованої поведінки, ризик не може вважатися виправданим, що дає підстави вважати діяння особи протиправним.

На нашу думку, в ситуації, яка вимагає прийняття певного рішення, а тим більше термінового, в суб'єкта не завжди є можливість вибору між кількома варіантами поведінки, де хоча б один з них є не ризикованим. А законодавець звузив в даній нормі межі виправданого ризику, чим обмежив можливість звернення до ризикованих діянь для досягнення суспільно корисної мети. В зв'язку з цим, доцільніше було б говорити про те, що ризикована дія є найбільш ефективною для досягнення бажаного суспільно корисного результату.

Однак, коли звернення до ризику ставить перед собою загрозу заподіяння шкоди життю і здоров'ю людини, а досягнення суспільно корисної мети можливе не ризикованим діянням, особа, яка приймає відповідне рішення, зобов'язана обрати безпечний варіант поведінки, не зважаючи на можливі переваги обрання варіанта поведінки з елементами ризику.

Для досягнення суспільно корисної мети при здійсненні ризикованої діяльності необхідно враховувати інтереси, яким може бути спричинено шкоду. Законними можуть визнаватися такі інтереси громадян, котрі слугують задоволенню, забезпеченню соціально необхідних потреб певного суб'єкта.

Там, де мова йде про незначну ціль, ризик є недопустимим. І, навпаки, чим значніша ціль, тим більшим благом суб'єкт має право ризикнути. Відповідно, чим більший ризик, тим значніша створюється загроза, і тим ретельніше необхідно враховувати можливість настання небажаних наслідків.

Незначна мета не може розглядатися як підстава для ризикових дій та виключає можливість визнання такого ризику виправданим. Дії не тільки повинні бути направлені на досягнення суспільно корисної цілі, а й бути

адекватними їй – допустимо ризикувати здоров'ям людей заради спасіння інших людей, але не можна піддавати небезпеці життя людей заради порятунку майна.

Загальним є правило, що виправданість ризику матиме місце, коли суб'єкт діє лише на користь суспільства, держави або окремих осіб. Проте досить неоднозначно в кримінально-правовій літературі вирішується питання про ризик людини заради досягнення особистої вигоди. На нашу думку, в даному випадку варто підтримати науковців, які вважають, що досягнення приватного інтересу особи лише тоді можна віднести до суспільно корисної мети, коли інтереси особи збігаються з суспільною користю. Якщо ж інтереси особи нейтральні або протилежні суспільним, про суспільно корисну мету мова йти не може.

В той же час, недосягнення особою суспільно корисної мети, до якої вона прагнула, не виключає виправданості ризику, якщо неможливо було досягнути мети діями, не пов'язаними з ризиком, адже при зверненні до ризику успіх не гарантований. За умови наявності усіх інших умов виправданості, недосягнення суспільно корисної мети суб'єктом, що ризикує, не має наслідком притягнення його до кримінальної відповідальності.

Література

1. Анчукова М. В. Виправданий ризик як обставина, що виключає діяння / М. В. Анчукова – Х.: Видавець ФОП Вапнярчук Н. М., 2006. – 168 с.
2. Бабурин В. В. Общественно полезная цель как признак обоснованного уголовно-правового риска / В. В. Бабурин // Материалы Росс. конгр. уголов. права / МГУ им. М. В. Ломоносова. – 2009. – С. 147-150.
3. Венгринюк Ю. Діяння пов'язане з ризиком / Ю. Венгринюк // Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://old.pinchukfund.org/storage/students/works/2008/244.doc>
4. Гринберг М. С. Риск в уголовном праве / М. С. Гринберг // Вестник Омского университета: Юридические науки. – № 3. – 2006. – С. 95–98.
5. Леонова Т. Ю., Рабаданов А. С. Обоснованный риск и крайняя необходимость как обстоятельства, исключаящие преступность деяния / Т. Ю. Леонова, А. С. Рабаданов // Вестник Волгоградской академии МВД России. – Волгоград: Изд-во Волгогр. акад. МВД России, . – № 2 (17). – 2011. – С. 75-78.
5. Ющик О. І. Умови правомірності діяння, пов'язаного з ризиком // Наук. вісн. Чернівецького ун-ту. Збірн. наук. пр. – Вип. 54. – 2012. – С. 112-115.